PJ
5052
S5Z66

10
F
116

שטר מכירה

(נדפס בהמליץ № 284 שנת 1899)

מאת אלמנת הסופר המנוח פרץ בן משה סמאלענסקי שהיה מוציא לאור מ"ע „השחר".

הנני מודיע בשער בת רבים בשמי ובשם בָּנַי וּבְּתִי (המה יורשי הסופר פרץ סמאלענסקי) אשר אנכי הנני האפוטרופסית עליהם, כי מכרתי לצמיתות להמוכר ספרים מרדכי קאצענעלענבויגען בווילנא את זכות הדפסת והוצאת לאור את כל החבורים והמאמרים והמכתבים אשר יצאו מעט בעלי הסופר הנ"ל בלשון עברי הן אלה אשר נדפסו במ"ע „השחר" והן אלה שיצאו לאור בספרים וכרכים מיוחדים ונדפסו בכל מקום שיהיה, לכן מהיום הזה והלאה, אין ברשות עצמי וברשות בני ובתי, לא ע"י עצמנו ולא ע"י ב"כ להדפיס את הספרים הנ"ל מלבד מר' מרדכי קאצענעלענבויגען הנ"ל, ולראיה באתי על החתום.

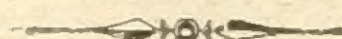
ווינן יום $^{18}/_{30}$ נאוועמבער 1899.

לעאנארע סמאלענסקי.

באתי למלאות אחרי דבר המודעה הנאמרה למעלה, בשמי ובשם אגודת חובבי שפת עבר, אשר התעסקה עד הנה בהוצאת ספרי רפ"ס הנ"ל לטובת האלמנה שלו, ואודיע בקהל כי מהיום הזה לא תתעסק עוד האגודה הנ"ל בהדפסת הספרים האלה, יען כי זכות הדפסתם נמסרה מעתה לה' מרדכי קאצענעלענבויגען בווילנא לבדו, וגם ספרי „הירושה" אשר נדפסו בשנה העברה ע"י האגודה הנ"ל ועוד נמצאו במכירה, מעתה ימכרו רק ע"י ה' קאצענעלענבויגען הנ"ל, וכל החפץ בהספרים האלה יפנה רק אליו לבדו בווילנא.

ס"ט פעטערבורג יום ב' 20 דעצעמבער 1899.

טוביה ב"ר אהרן ז"ל מרגלין.

תאניה ואניה.

מר תילל העבריה
על מבחר בני עלה הקרץ
בורא ניב נאומי
נותן תקוה ללאומי
עלה שמימה ותחשך הארץ
.השחר" אורו קדר
וההץ אל לבי חדר
ויפרצני הה פרץ על פרץ
ביום מות אביר סופרי ישראל
פרץ בן משה סמולנסקין ז"ל

ביום ט"ז שבט תרמ"ח לפ"ק.

ר. בריינין.—(ברלין)

אשא... הנני שוכב על ערש דוי, גרוני נחר, קולי נחבא וסמפונות ריאתי כחלילים יהמו..." .

כשנכנס חדש שבט תרמ"ה החל סמולנסקין לחוש כי ימיו חֻצצו ורגעיו ספורים, לכן התאמץ בשארית כחותיו, אשר עזבוהו מרגע לרגע, למהר לגמור את ספורו "הירושה", למען לא יִכלה המסַפר בטרם יכלה הספור. ויכתוב כמולנסקין את דפיקים האחרונים של "הירושה" על גזרי ניָר בהפזון גדול, למען לא יקדמנו המות, באותיות זקופות ועקומות ובכתב לא יוכל איש לקרותו. בעמל רב הצליח בידי ליאון אחיו לקרוא את הכתב המטושטש הזה. שני ימים לפני פטירתו כתב פ"ס לרעיתו ויבקשה, כי תשלח לו צלמי-דמות חמשת ילדיו, אשר כלתה נפשו לראותם.

בט"ו שבט נתן לו הרופא מורפיום להקל ולהשקיט את מכאוביו העצומים, ויהי החולה כל היום כמטושטש ולא הכיר את הנכנסים אל חדרו. למחרת בבקר, ביום ט"ז שבט תרמ"ה, כאשר נכנסה הנזירה, אשר שרתה את פני החולה, לחדרו — ותמצאהו כוטל על הקרקע בפישוט-ידים-ורגלים וכל רוח-חיים אין בקרבו.

ובאותו יום אשר גוע פרץ בן משה סמולנסקין מת גם "השחר" אתו!

הסופר הגדול הורד ביום-כגריר אל קברו הצר, ואף איש לא נשא עליו קינה ולא הספידו. אחי המת והפיוף. הָלָך עמדו עצובים ושוממים, ומרוב צער ויגון נעתקו מלים מפיהם. ואִלו גם חפצו להספיד את המת הגדול לא היה שומע בינותם, כי גם עש"ה מלַוים לא היו בבית-הקברות.

על קברו של פרץ סמולנסקין במירַן נצבת עתה מצבת-אבן קטנה ושפלה ומלאכתה פשוטה עד מאד, ועליה חרותים הטורים האלה שכתב ליאון אחי הסופר-דמנות:

חותנו הולה מסוכן הוא, וימהר לשוב לוינא ושם מצאוהו עמל ויגון ומחלתו תקפה עליו ותפילהו על ערשו וכמעט „קרבה לשחת נפשו". במכתבו לא. שולמן יספר: „...בכל ימי החג אכלתני קדחת עזה ותדכאני מאד, ורק עתה ירדתי ממטתי ואך בעמל גדול אשב על הכסא ואוחז בעט כי מכאובים נוראים יפרפרוני כל היום...".

* *
*

בימים הראשונים לחדש מרחשון תרמ"ה נסע סמולנסקין עוד הפעם למירן. הוא גר שמה בבית-אורחים, ואחת הנזירות היתה סועדת ערש-דויו. כשני ירחים לא יצא מחדרו ולא ראה אדם. הרופאים צוו עליו לבל יקח עט בידו, בהגידם לו כי הכתיבה תמהר את קצו, אך החולה לא שם לבו לדבריהם, וברגעים שהיה אך יכול לתפוש עט בידו ולכתוב בו היה תופשו. אך רגעים כאלה לא רבים היו בים או בשבוע. ובעד כל רגע ורגע שהיה כותב שלם במח עצמותיו. בחדש טבת התגברה עליו מחלתו, בכל-זאת היה נוח ורך להאנשים אשר באו לחדרו. נדיבות-נפשו לא עזבתהו אף רגע. לפעמים היו מתמלטים גם הדודים ומהתלות מפיו, הוא הסתיר תמיד מעין-רואים את עצמת מכאוביו. גם בחדשים האחרונים לימי-חייו לא הסיח סמולנסקין את דעתו מ„השחר" ורעיון ישוב א"י אף רגע אחד.

כשני שבועות לפני מותו כתב ס. לאחד מעוזרי „השחר": „חלש הנני כ"כ עד כי גם לכתוב שתים שלש שורות יכבד ממני. וזה רגעים אחדים הניחו לי מכאובי, בלי שפק נלאו מרוב עבודה, ועל כן אמהר כתנוק המתגנב לצאת מבית-הספר, לכתוב לך בטרם אתפש בכף ועוני

על-פי מצות רופאיו, למרן לבקש שם ארוכה למחלתו. הסופר בעצמו מתאר באחד ממכתביו את מצב-בריאותו בעת ההיא: במשך השנה הזאת זקנתי ושבתי, כחי עזבני ואור עיני גם הם אין אתי, בשרי כחש ועצמותי שפו ולחי נס והנני כגל של עצמות אשר רק קרום דק מן הדק ישוככהו לבל יתפרד ויהי לאין".

בשבת סמולנסקין בחרף תרמ"ד בוינא, והרופאים אמרו נואש לחייו, סדר שם את חוברות "השחר", ויכתוב בכל חוברת וחוברת מאמר-ראשי גדול, פרקים מ"הירושה" חלק ג', ומאמרים קטנים שונים, אף כי הרופאים אסרו עליו את הכתיבה, ובדמי לבבו ממש היה משלם בעד כל מאמר. באחד ממכתביו, להסופר אלעזר שולמן, ממין יאמר: "...מחלתי גברה בתחלה מאד מאד כי לא רק דלקת בריאה ושעול חזק מאד עם הקאת דם היתה בי, כי אם גם חלישות העצבים על ידי העבודה הכבדה אשר עבדתי בשנים האחרונות בלי חשך עד כי ראשי היה סחרחר, ולא יכלתי לקרוא אף רבע שעה".

בקיץ תרמ"ד הלך סמולנסקין, על-פי מצות רופאיו, לגליכנברג. ביום 19 יולי שנת 1884 כותב ס. לאחד מעוזרי "השחר": "זה שני ירחים היו ידי אסורות ולא שלטתי אף באחת מהן. כי על כן לא יכולתי לכתוב אף שורה אחת, ועתה נח לי מעט ואם גם במכאובים, אך בכל זאת אוחז בעט ואכין חמר ל"השחר", כי מלחמת קיום עמנו מלחמת מצוה היא וכל היוצא אל שדה המערכה להלחם באיזה כלי זין שיהיה הרי הוא כמקים כל המצות שבתורה...". מחלתו דכאה את נפשו כל ימי הקיץ, עד כי לפעמים עברו עליו שבועות אחדים ולא יכול לאחוז בעט.

בחדש תשרי קבל סמולנסקין בג. ידיעה מביתו, כי

אנוס לבזבז את כל כהותיו וכשרונותיו עליה ולא על עסקים מחוכמים שהיו מרחפים תמיד לנגד עיני-רוחו.

בשנת תרמ"ג נחלה ס. במחלת שחפת-הריאה-והגרון. נפשו היתה עיפה, רוחו סוערת תמיד בקרבו ועצביו במצב-ההתרגזות. אולם בכל-זאת לא חדל לעבוד עבידתו בשקידה עצומה וזריזות יתרה. ב„השחר" שנה י"א, אשר הוציא בשנה ההיא לאור, כתב בכל חוברת וחוברת מאמר-ראשי בדבר ישיב א"י ובדבר „שאלת-היהודים — שאלת-החיים", גם בחלק הספורים וידיעת-הספרים מלא את „השחר" בפרי-רוחו כמקדם. גם בהוצאת-ספריו החדשה ותקונם היה עוסק יום-יום, ובלילה עד אחרי חצות היה כותב מכתבים להפונים אליו בדבר יא"י. צרכי ביתו היו מרובים מאד ומשכורתו אשר הביאה לו עבודתו בבית-הדפוס נפסקה מחמת מחלתו. בימי-עוני ההם חשו לעזרתו המנוח הד"ר הֶלֶר והפרופיסור ד. ה. מִילֶר, וע"י השתדלות האחרון נלוה עליהם גם הד"ר יצחק קוּנִנדאָ, מי שהיה נכחר בבית-המחוקקים ובבית-מורשי-העם באוסטריא. ע"י השתדלות שלשתם נתנו מקופתם של נדיבי עיר וינא וכן מקפת העדה די מחכורו לס., לכלכל את בני-ביתו ואת מחלתו אשר דרשה כסף רב עד יום מותו. אולם ידידיו ומוקיריו הרבים ברוסיא, מלבד הסופר א. שולמַן, עזבו את סופרם במחלתו מבלי כל משען, למרות כל הבטחותיהם אשר הבטיחוהו כי ימהרו לישועתו.

בקץ הקיץ שנת תרמ"ג התגברה מחלתו של ס., אך את עטו לא הניח מידו. בעצם העת ההיא כתב את ספורו „נקם-ברית".

בראשית שנת תרמ"ד, אחרי ימי החג, נסע סמולנסקין,

יותר. בני-ביתו התרבו, אחדים מילדיו חלו את חֳלָיִם וגם הוא חלה בגרונו. בעת ההיא בקש במכתביו את רבים ממכיריו ברוסיא, לדַבר על לב ההורים העשירים, כי ישלחו את בניהם אל ביתו לוינא לשמוע לקח מפיו בתנ"ך, בדקדוק שפת-עבר וסגנונה; אך אבות עשירים כאלה לא נמצאו, ועמלו לבקש תלמידים עשירים עלה בתהו. אולם כל הפגעים אשר שתו עליו בשנות תרמ"א ותרמ"ב לא לבד שלא קצצו את כנפי-רוחו, כי אם עוד כמו נתנו זרם חיים חדשים בלבו. מחשבות רבות נולדו אז במחו וספורים שונים התרקמו בדמיונו. אחת המחשבות האלה היתה להוציא לאור מכ"ע לציון ולתחית-העם בשפת-אשכנז אשר יקראהו בשם „פַּלֶּסְטִינָא". כן נולדה בלבו מחשבה לקנות את בית-דפוסו של גיאורג בראַג, שמחירו היה רב מאד. ואחרי כי לא היתה בידי ס. אף פרוטה אחת, לכן בקש לו שותפים בין מכיריו ברוסיא. סוף דבר היה, כי ס. לא מצא לא שותף ולא גם כסף בהלְוָאה, וכל עמלו שעמל לקנות את בית-הדפוס, אשר קוה כי ממנו ימצא לחמו, היה לשוא.

בהתבונני אל מחשבתו הפוריה של סמולנסקין, אל החפץ האדיר, אשר היה הוּ בו תמיד, לעשות עסקים גדולים ולהרויח כסף רב, אל כח-עבודתו. אשר לא ידע גבול, הנני מוצא דמיון רב בין המספר העברי ובין המספר הצרפתי הגדול בַּלְזַק. כזה כן גם זה היו מסוגלים לכתוב ספר גדול בזמן היותר-קצר, כזה כן גם זה לא עִפּחו ולא פנקו את ילדי-דמיונם וכזה כן גם זה לא חדלו, בשבתם אל שלחן-הספרים, להגות מזימות חדשות לכבוש את עולם-העסקים. כזה כן גם זה היו שקועים כל ימי-חייהם בחובות, וכל תחבולותיהם לעשית עשר עלו בתהו. עלינו לראות בזה את הצלדתה של הספרות העברית, כי סמולנסקין היה

בערים ובמדינות שונות, והחברה הזאת היתה צריכה להיות בצרה לחברת כי"ח ולרשת כה-כה את מקומה בקרב עמנו. הרעיון הזה הלהיב את יהודי עד מאד, אבל מהרה נוכח כי לא נקל כל-כך להכריע את החברה כי"ח וכי ברוח-פיו לא יברא חברות גדולות לא"י. הוא ראה כי רבים גם מה"חובבים" התמרמרו אליו על מלחמתו הקשה נגד חברת כי"ח, ויחשבו זאת לו לעוות ולא יכלו גם לא חפצו להבין, כי במקום שדמי אחינו האמללים צועקים אלינו, במקום שהדבר נוגע לעתידות ישראל, שם אין חולקים כבוד גם לאלפים ולרבבות.

ויהי כאשר ראה ס. כי שוא תקותו ליסד חברה גדולה לא"י, אשר ערכה יהיה גדול בעיני ישראל ובעיני העמים כהחברה כי"ח, התודע להאנגלי הנודע ל. אָליפַנט. ס. האמין כי יצלח בידו לעורר ע"י אליפנט מלכים ושרים, כי יקומו לתשועת ישראל בארץ אבותם. ומעת ההיא עזב ס. את המעשים והפעולות לא"י שהיו קרובים לו ונתעה בשוא אחרי אליפנט, בתקותו כי על-ידו תבוא הגאולה לרעיון-הישוב בא"י. ובהיות השר אליפנט בוינא בקש את ס. כי ילך אתו לקושטא, למען יעשו שמה ככל אשר יהיה בידם להשיג רשיון מאת הממלכה. דוד גורדון השתדל כי ישלחו החובבים ברוסיא כסף לס. לצרכי נסיעתו, למען ילוה את אליפנט במסעו לא"י. אך ס. לא קבל את הכסף שהיה דרוש לו לנסיעתו לא"י: מידי אליפנט מאן לקחת כסף, באמרו: פן לא תהי דעתי כדעתו ואז לא אוכל לקום בפניו אחרי כי על הוצאותיו אני הולך שמה. מלונדון היה יכול אמנם להשיג כסף הרבה, אך רק מידי נוצרים, לכן נמנע לקבל כסף כזה. ומבני-ישראל לא נמצא איש אשר יתן לו את הכסף הדרוש לנסיעתו זו, ובכן נותר על מקומו.

בשנת תרמ"ב הורע מצבו החמרי של ס. [illegible] עד

בראשית שנת תרמ"ב נגש ס. אל הוצאת ספריו במהדורה חדשה; ובספור „שמחת-חנף" החל. המהדורה החדשה שללה ממנו רגעי-המנוחה המעטים שהיו לו ביום, כי הוא עבר בעצמו על ספריו ויתקן וישנה בהם ויקרא בעצמו את עלי-ההגהה. את כל המלאכה הזאת היה ס. עושה בבית-הדפוס. בביהד"פ בלה את רובי עתותיו מיום בואו לוינא עד החדשים האחרונים לימי-חייו.

בכלות השנה העשירית ל„השחר", היה ס. עיף ויגע מרוב עבודה בבית-הדפוס, אשר היה עובד בו כפועל שביר-יום מבקר עד ערב, וגם בערב היתה עבודתו רבה מאה, כי כתב מאמריו בעד „השחר", תקן ושנה בספריו אשר הכשירם למהדורה החדשה ויכתוב מכתבים לחבריו העוסקים ביא"י עד אחרי חצות-הלילה. כח עבודתו בעת ההיא היה רב מאד, ואחרי אשר גם דאגת פרנסת-ביתו לא עזבתהו אף יום אחד, לכן התמוטטו מוסדי-גופו יותר ויותר, אך הוא היה מתאמץ לעשות את כל העבודות המוטלות עליו, וגם אשר לקח עליו בחפץ-נפשו.

כאשר התעוררה התנועה הציונית בין יהודי רוסיא חפץ סמולנסקין להיות לעזר לעמו גם בפעל ובמעשה. הוא היה אחד המיסדים הראשונים של החברה האקדמית הציונית הראשונה בוינא. ובראותו כי החברה כי"ח מתנגדת בפעל לרעיון-הישוב בא"י ושולחת את אחינו הנודדים מרוסיא ומרומניא דוקא לאמיריקה, ובראותו כי דבריו הנמרצים והשנונים אשר דבר ע"ד מעשי החברה, אשר הֵרֵעָה לישראל תחת להיטיב, לא שָׂם איש מראשי-החברה אליהם לב, עלתה בדעתו ליסד חברה גדולה לא"י אשר לה סניפים

חכם ויהרתו עליו את הפסוק „פדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה״, ממאסקווי הלך ס. למינסק, ביאליסטאק, ווילנא, לאסוף חתומים על הוצאת ספריו.

בהיות ס. ברוסיא נוכח, כי רבים שם מוקיריו ומכבדיו וכי הם יתנו את משפט-הבכורה על כל הסופרים העברים, ודעותיו אשר הטיף מצאו אזנים-קשובות. ס., אשר ישב שנים רבות בוינא בקרב אנשים אשר לא ידעו מה פעלו ולא הכירו ערכו האמתי, התרגש והתפעל מאד, בראותו את המון הצעירים המריעים ומשתחוים לפניו ותחי רוחו. יאושו גם חלף: היא האמין כי שב ליטי-נעוריו, ומחשבות חדשות התרוצצו במחו וספורים וחזיונות מחיי-ההוה החלו להתרקם בדמיונו. אמונתו בכחותיו וכשרונותיו שבה אליו ותוסף כח.

אחרי התמהמהו ברוסיא חדשים אחדים שב לוינא בחברת רעיתו ושלשת ילדיהם. הוא הביא אתו כארבעת אלפים רו״כ מכסף החותמים על ספריו, ויחדש את הוצאת „השחר״ ויחל להוציא את ספריו במהדורה חדשה. בימים הראשונים לשובו לוינא נתקבלה הידיעה המעציבה הראשונה על השערוריות בנגב-רוסיא, הידיעה הזאת הרגיזה את רוחו עד היסוד. אז הרים את קולו לארץ-אבותינו. בשפה נמרצה ונעלה כזאת כאשר כתב ס. מאמריו בעת ההיא, לא דבר עוד לקוראיו. מיום ליום הוסיף אמץ בעבודתו הספרותית ויגבר על כל המעצורים אשר נצבו לו על דרכו; אבל בעצם העת ההיא, בסוף שנת תרמ״א, החלה בריאותו להתמוטט. לב-רגז ורוח-סוער היו מנת-חלקו בימים האלה, ויטביעו חותמם על מאמריו של העת ההיא. רעיון הישוב בא״י נתן לס. חמר חדש למאמריו ולספוריו ותכן חדש לחייו.

* *
*

„התועה" לבוא לרוסיא ופקידי-הבקרת לקחוהו מחרבה בתי-מסחר-ספרים הפסיד ס. סך הגון בהדפסתו. גם העבודה העברית בבית-הדפוס של בראג התמעטה מאד, והמחסור בא לביתו בפני הזעפים. ארבע חוברות מ„השחר" שנה עשירית יצאו לאור, אבל בהיותו חַיָב בסך רב להמדפיס הוכרח להפסיק את הוצאת „השחר". אז נאלץ להמעיט את הוצאות ביתו, ולתכלית זו נסעה רעיתו וילדיה לפטרבורג אל הוריה וס. נשאר בוינא. אחרי אשר חדל ס. בעת ההיא להאמין בכחו לברוא איזה דבר חדש בספרותנו, עלתה על מחשבתו להוציא את כל ספריו ומאמריו בהוצאה מיוחדת בעשרים-ושנים חלקים. בסוף החרף שנת תרמ"א נסע ס. לפ"ב לאסוף החתמים על ספריו. ובבואו בחדש אדר לפ"ב היתה אז עת התעוררות-רוחות והתרגשות-הלבבות בקרב ישראל. ויהי כאשר נשמע הקול בין תלמידי בתי-מדרשי-המדעים בפ"ב, כי בעל „השחר" בא התעוררו אחדים ממכבדיו וביחוד הסופרים מרדכי בן הלל הכהן וש"ז לוריא להעיר את חבריהם להביע לו רגשי-תודה. תלמידים רבים הריעו לקראתו חיש וישאוהו על כפים לבית-התפלה, ובהוָדע הדבר ליתר התלמידים שכבר התאספו שמה, ביום כ"א מרץ 1881, לשמוע את דרשת א. הרכבי ע"ד רבי יהודה הלוי, כי פרץ סמולנסקין בין הבאים וירוצו לקראתו וישאוהו על כפים. נכבדי העדה העברית וראשי משכילים בפ"ב עשו משתה לכבוד ס., והפרופיסור בקשט, החכם המגיה צבי רבינוביץ והסופר ש"ז לוריא נשאו מדברותיהם לכבוד הסופר. כמו כן נתקן אסף בפ"ב סך הגון להוצאת ספריו, כי העשירים תמכו בימינו. מפ"ב הלך ס. לנאַפקי, ובבואו שמה קדמו בארבעים סטודנטים עברים את פניו, וגם הם חלקו לו כבוד ברבים ויגישו לו מנחה עט-זהב מעשה חרש-

גליונות הוכרח להפסיק את ההוצאה הזאת, אשר קִוה כי היא תהיה מקור פרנסתו וכלכלתו.

בשנת תרל"ה נחשד ס. במינות המלכות. וזה הדבר: פריימאַן עורך מכה"ע „האמת", אשר יצאו ממנו ארבע חוברות, היה מכיר ומודע לסמולנסקין ובבית-דפוסו הדפיס את ירחונו, אשר נועד לתקונים בחברה עפ"י תורת בעלי-השתוף. כאשר חדלה „האמת" מצאת לאור עבד פריימן ב„המביט" ויכתוב בו מאמרים מדעים ויחתום את שמו „בר-דרורא". פריימן משך עליו בהנהגתו את עיני השוטרים בוינא, וכאשר נודע להם כי הוא לוקח חלק באכפות מכתרות הפשו בדירתו וימצאו תעודות חשודות ויאסרוהו בבית-הסהר, עד אשר יחקרו וידרשו מי הוא ומה מעשהו בוינא, וכאשר נגלה להשוטרים כי ס. התהלך את האיש הנחשד הזה כאת את ורע ובבית-דפוסו נדפסה „האמת", קראו את ס. לחוקר-הדין פעמים רבות וכמעט שמוהו גם אותו בבית-הסהר, עד אשר נתברר הדבר כי אין כל חִבור וקשר בין פריימן וסמולנסקין בדעות ופעולות. ס. המציא ליד פריימן בזמן שבתו בבית-האסורים כסף בכל אשר היה דרוש לו לצרכיו. החקירות והדרישות שדרשו וחקרו את ס. בדבר פריימן היו יכולות להפיל עליו פחד, יען כי הוא היה גָר בוינא כאחד נתיני-תוגרמה ולא כבן ארץ רוסיא, אך אמץ-לבו לא עזבהו מעולם וכל דבריו אשר דבר באזני חוקר-הדין היו שקולים ומדודים.

* * *

בראשית שנת 1880 הורע מצבו החמרי של פ"ס וחובותיו עצמו מיום ליום, עד כי לא היה עוד לאֵל-ידו יכלכל את בני-ביתו. היו שנים אשר ס. הרויח כסף רב מִמכירת ספריו אשר נפוצו לאלפים, אך אחרי אשר נאסר

בסוף שנת 1876 נולד לפ"ס בן וישמח עליו לאין קץ, וישעשעהו על ברכיו יום-יום בשעותיו הפנויות, והוא בעצמו היה עוסק ברחיצתו ובחנוך גופו, אף כי היתה אומנת להילד.

בשנה הראשונה אחרי חתונתו המעיט פ"ס לעבוד ב„השחר". בסוף השנה השביעית הביע שמחתו, כי נשלמה שנת „השחר", אם גם לא הרבה לכתוב בו. אך מראשית השנה השמינית הוסיף את עבודתו במכתב-עתו. לכל אשר הוסיפו הקנאים וסופרים ידועים לרדוף את „השחר" ולהניח מכשולים על דרכו למען שים קץ לחייו, כן הוסיף ס. לשמור ולהגן עליו מפני כל המזיקין והרוחות הרעות. המכשולים היותר-גדולים אשר נצבו לשטן ל„השחר" על דרכו היו הסוכנות והדכוי „הבקרת" המיוחדה ברוסיא. כל עמל ס. ומלחמתו היו לשוא. באבן-נגף זאת התפוצצו כל כחותיו. ובכל-זאת לא רפתה רוחו ולא כשל כח-סבלו, וכל עוד חי סמולנסקין חי גם „השחר".

* * *

בסוף תרל"ח ילדה לו אשתו תאמים: שני בנים, ונוספו עוד שני פיות בביתו. „השחר" היה מעין-אכזב לפרנסתו, גם השכר אשר הביאה לו עבודתו בבית-הדפוס של גיאורג בראג לא היה רב ולא הספיק לצרכיו הרבים. אז עלתה מחשבה בלבו ליסד מכ"ע שבועי, שיהיה רצוי לרוב הקוראים עברית וגם בבתי היראים והחרדים ימצא לו מהלכים. ב„השחר" חפץ להוציא את רוחו, ואת מכ"ע השבועי חפץ לעשות למקור-פרנסתו: למצוא על-ידו לחם לפי-הטף. ביום ט"ז אדר תרל"ח הוציא ס. את הגליון הראשון ממכ"ע השבועי „המביט". למרות עמל העורך להאריך את ימי „המביט", לא עלה דבר זה בידו. אחרי אשר הוציא עשרים וששה

ומה ירחק. ועוד זאת: החברה כי"ח מלאה את ידו לדבר על לב עשירי ישראל ברומניא, כי יתנו כסף ליסוד בתי-ספר-לנערים בארצם, ואז תביא גם החברה בכספה לעזרתם. במשך ירחים שבע נדודים בערי רומניא. הוא דרש בבתי-המדרשים בכל הערים אשר עבר מהן, בשוב ס. מנסעו ברומניא ווינא נקרא להדר קרל ריטטער פאן ווייל, מי שהיה אחד מראשי חברת כי"ח, ויספר לפניו את אשר ראו עיניו ושמעו אזניו. על-פי הדברים האלה כתב פאן-ווייל מאמר גדול במכה"ע „נייע פרייהע פרעססע", והמאמר הזה הרעיש את לב אצילי רומניא. זאת היתה תוצאת „המלאכות הגדולה" הזאת.

*

ביום כ"א לירח נובימבר שנת 1875 בא סמולנסקין את העלמה לאה קמקין בברית-הנשואין. דאגת-הפרנסה-והכלכלה הכריחתהו אחרי חתונתו לחפש עבודה בבית-הדפוס. הוא היה מנהל את כל עניני המחלקה העברית אשר בבית-הדפוס של גאורג ברוג, עליו היה להמציא עבודה למסדרי-האותיות, והוא היה הקורא את ההגהה האחרונה של הספרים הנדפסים תחת השגחתו, והמחברים פנו רק אליו בכל הנוגע להדפסת ספריהם. שם, בבית-הדפוס, היה ס. עובד, עסקן, סופר ועורך, ובבואו בערב אל מעונו היה נקי רבותו ילבש צורה חדשה, צורת איש-מנוחה ושמח בחלקו. ס. לא אבד מעולם את הכשרון לשמוח בחיים, אף בימי-מצוקה ומחסור, בימי תוגה ומרת-הנפש היה יכול לשחוק בפה-מלא. גם העבודה הספרותית היתה-כבדה, המיגעת את העצבים ומחלישה את הלב, עבודה הממעטת את לשד-החיים, לא היתה יכולה להכחיש את מקור שמחתו, שמחת היוצר והעובד החרוץ.

תתראה פנים אתו. אך כל מגמה לא בא מטרה, כי הורי העלמה התיצבו כצר בין הנפשות האוהבות זו את זו ויעלימו מבתם את מכתבי אהבה ויוציאו עליו דבה. וההורים בראותם כי בתם שוגה באהבתה "לבעל-המעשיות" יסבה הסבה על אודות אשר עזבה ויגיד בה, כי כן אמרו לה, — וישלחוה לברלין ושם הוציאוה, לנגד רצונה, לאחד הסוחרים. בהודע לו, כי בחירת-לבבו, אשר האמין באהבתה אליו, נשאה לסוחר פשוט, לא יכול מרוב משא-יגוני, פצעי-אהבתו היו עמוקים ופצעי-גאותו וקנאתו עמקו מהם.

במרוצת השנה [illegible] התרבו ה[illegible] ברוסיא לגזרות המכשולים העצומים אשר הניחו הקנאים על דרכו. בכלות השנה החמישית ל"השחר" לא נשמע עוד כפי הערך את התלונות שהיתה [illegible] על ישנו בכל הפנים שנות-"השחר" הראשונות. בסוף שנת תרל"ג נסע ב. לברלין וישתה שם כשני שבועות. בדעתו היתה להעתיק את משכנו לברלין ולהוציא שמה את "השחר", אך שם נוכח, כי קשה עד מאד יהיה עליו הדבר הזה, בהיותו בפנים הזאת בבית החורף אל הסופר [illegible] אוירבך, אשר היה [illegible] למופת בספוריו.

* * *

בקיץ שנת תרל"ד שלח ב' מטעם החברה כי"ח לארץ רומיניא, ובדרך נסע להוסיניא נקרא אל הפריפיקט לצרכי להפצת [illegible] משפט מלאכותו, ויגד לו כי ראשי החברה כי"ח אשר אמרו להביא לעזרת אחיהם עשוקי-המשפט ברומיניא לא ידעו דברי מי מהמציעים עצות ותחבולות לפניהם לקרב ודברי מי לרחק, לכן ישתדל שמה למען ישמע דבר באזניו ויראה הכל בעיניו ודבר-אמת ישמיע. אז או ידע מה לקרב

אשר ידרשו. בשנים האלה גר ס. בבית-מלונו של וַייס בחלק העיר ליאופולד-שטאַדט והדרו היה תמיד פתוח לפני העוברים-ושבים. את מאמריו ל„השחר" היה כותב על-הרוב משעה העשירית עד השעה הראשונה או גם השניה אחרי חצות-הלילה. נטל היה עליו כל ימי עבודתו הספרותית לכתוב ולתת כרגע לדפוס. מרוב עבודתו לא מצא לפעמים שבועות שלמים עת לקרוא באיזה ספר או גם באחד מכה"ע.

בשנת תרל"ג היה ס. חולה כתשעה חדשים, אך גם בחליו לא הפסיק את עבודתו ב„השחר" ויתגבר על עצמת מכאוביו. ששה שבועות תקפה עליו מחלתו, מחלת-המֵעַים, אשר באה עליו בסבת רפיון-העצבים, וגם אז כשהיה שוכב במטתו וסובל מכאובים עצומים לא הניח את העט מידו. ובקומו מחליו עברה עליו מחלה עוד יותר-עזה — מחלת-האהבה. בקיץ שנת תרל"ג התודע ס. לאחת העלמות מבנות ארצו, אשר באה לבית אביה בוינא. והעלמה הזאת היתה יפה-פיה, טובת-חן, משכלת ופקחית ובת למשפחה מיוחסה. היא ידעה היטב גם שפת-עבר ותהי מהמעריצות את כשרונו של פ"ס. ס. הִרבה לדַבר ולשוחח עם העלמה הזאת ויגלה לפניה את כל ברק שכלו המזהיר ואת כל עֹז רגשותיו הסוערים תמיד בלבו. ויהי בעיניה כאדם-העליון; וגם היא לקחה את לבו בעֹמק רגשותיה ובקסם יפיה, ותהי בעיניו כ„בת-מרום" ויאהבה אַהבה עזה, ככל אשר יוכל לאהוב בעל דמיון-לוהט כמֹהו. אולם הורי העלמה בהִוָדע להם כי ס. עני הוא והכנסותיו של „השחר" אינן מרובות, ולא טוב הוא „העסק" אשר יעשו את בתם בעלת-הנדוניה בתתם אותה לאשה לסופר עברי דל, החלו להראות פנים-נזעמים לסמולנסקין, ויחביאו את בתם מפניו. ס. חדל ללכת אל הבית הזה ויכתוב מכתבים לאהובת-לבו ויבקשה כי

להדשים אחרים לילך לערי שוידיה, נורבגיה, אנגלנד, צרפת ואנגליה. במסעו זה התודע אל רבים מחכמי בני עמנו, ואחדים מהם עשו בקרב עדתם כל מה שהיו יכולים לעשות לטובת „השחר". בין כל החכמים אשר התודע אליהם עשו עליו רושם טוב וחזק רק אברהם גיגר, יום-טוב ליפמן צונץ בברלין והמטיף הד"ר א. א. וואָלף בקופנהגן.

סמולנסקין, אשר דאגת-הפרנסה הטרידה אותו תמיד ותשלול ממנו עתותיו שהיו נתונות להספרות העברית והלק מכשרונותיו ויתרונותיו, קנא תמיד בצונץ, אשר כל ימי חייו, כשרונותיו ועתותיו, היו נתונים להכמת-ישראל וגם רגע אחד לא הוציא לבטלה.

בפריז התודע ס. לאדולף כרמיה, אשר היה נכון בעת ההיא ללכת לבירת רוסיא להשתדל לטובת אחיו אשר אהב, ויניא אותו ס. מעשות זאת באמרו לו, כי רק אלה אשר יבינו שפת-עבר המה ידעו מצב אחיהם ומה טוב להם, ואם אין ידעו באשר יחפצו להיטיב. בהיות ס. בדרך-מסעו זה בקרבת העיר מַאלמֶא, אשר בשוידיה הדרומית, נשברה האניה אשר עבר בה בים, ורק במקרה נפלא נצל ממות. במסעותיו אלה, אשר עבר ס. ארצות רבות לעשות ל„השחר", אסף בדרכו מלבד כסף גם מראות והזיונות, אשר נתנו מזון חדש לכשרונו הספורני.

בשוב ס. מדרכו לוינא החל להוציא את „השחר" שנה שניה, עבודתו בשנת תר"ל ותרל"א היתה כבדה מאד. מלבד עבודתו הרבה בהוצאת „השחר" היה עליו לעבוד עבודת-עבד למען מצוא שכר להחיות נפשו ונפש „השחר", אשר ההוצאות עליו רבו על ההכנסות. לכן היה אנוס להקדיש חלק מעתותיו להעשירים הבאים מרוסיא לוינא להתרפא. ס. היה מובילם להרופאים, להחנויות ולכל מקום:

א יז פרין במצב נורא מאד: בגדיו קרועים ובלואים וגם דומו לנפשו יחסר. אז שלם ליאון להמדפיס את הוצאת-הדפוס והחוברת יצאה לאור. בהיות ליאון בפריז פעל על החברה כי"ח, ע"י אלברט כהן, כי תקצוב תמיכה-שנתית ל„השחר" חמש מאות פרנק.

שמונה חוברות יצאו בעמל רב. ס. היה העורך, הסופר, המגיה, רואה-החשבונות והממונה על המשלוח, מכשולים רבים מצא על דרכו זה שהיה חדש בעת ההיא, אך באמץ-לבו התגבר על כל המפריעים, אולם אחרי צאת החוברת השמינית של „השחר" לשנה הראשונה אזל מידו כסף-התמיכה, אשר קבל מאוהביו ומאוהבי השפה העברית, וקשה היה עליו להאריך את קיומו של „השחר", אז החליט בלכת פטרבורגה לבקש שם תומכים ל„השחר". את כל החוברות הפקיד לפי-שעה בידי רעו הסופר אלעזר שולמן, אשר ישב וגר בעת ההיא בוינא, ס. הלך לבירת רוסיא, אך לא נקל היה לו הדבר על פי התנאים המיוחדים שהיו נהוגים בהם, ושם התודע אל הרד"ר מנדלשטם, וזה האחרון היה לו לפה וידבר עליו ועל „השחר" טובות באזני הנדיבים בפט"ב. ודברי מנדלשטם היו נשמעים ומקובלים בעת ההיא בעדת אחינו הנאורים. האחים ורשבסקי והרון גינצבורג ועוד עשירים אחרים נתנו ידם ל„השחר". משם הלך ס. לערים אחרות ברוסיא לאסוף התמים על „השחר", מנויים רבים אמנם לא מצא, אבל הצליח למצא לו מספר אוהבים נאמנים ל„השחר" מהמשכילים העברים שבדור ההוא, וביחוד החזיק בידו אחד מהם: הגביר יחיאל מיכל זבלודובסקי. כאשר השלים ס. את שנת „השחר" הראשונה הלך לסובב ערים יהודיות באירופה, לפנות שם אל „השרידים היהודים" שבאונה, כי קוני יערות „השחר". ס. הפסיק את הוצאת „השחר"

איש הורוין את הש״ס במהדורה חדשה. האחים סמולנסקין מצאו את לחמם בעבודת-ההגהה ויגורו יחדו בחדר צר ברחוב זאלצגריס בקרבת העיר התיכונה, סמוך לרחוב-היהודים. בעבור איזה חדשים נתמעטה מלאכת-ההגהה בבית-הדפוס עד אשר פסקה לגמרי. אז באו ימים רעים ומרים לס., ויבקש עבודה ולא מצאה. ובלחמו את מלחמת-הקיום הקשה אמר נואש לתקותו לבקר את בית-מדרש-המדעים. בימי-מחסורו התודע לסוחר-שטרות אחד בוינא, ויגלה בו הסוחר העברי כשרונות מצוינים למסחר: סקירה חדה, מהירות-ההחלטה, תפיסה קלה ושכל-עסקני, וייען לס. ל„התהכך" בין הסרסורים והמספסרים על הבורסא, בהבטיחו להיות לו לעזר במשלח-יד זה. אך ס. לא שם לבו לעצת העסקן שהיה רחוק ומוקיר תגרנים וסוחרים.

בימים ההם גמר אמר בלבו להקים את מחשבתו מכבר: להוציא לאור מ״ע חדשי בשפת-עבר. בסוף ימי הקיץ תרכ״ח היטב מצבו החמרי של אחיו ליאון, ויתמוך בידי אחיו פרץ ההל מפעל-ספרותי זה. המונה המטיף ד״ר יעלינעק, הסופר עמניאל בוימגרטן, שהיה אחד מראשי-העדה בוינא, והסופר ד״ר שלמה רובין הבטיחו לפרץ להיות בתומכי מכתב-עתו החדשי, גם קימו את הבטחתם.

* * *

בסוף חדש אלול תרכ״ח מסר ס. את החוברת הראשונה של „השחר" לדפוס, החוברת היתה מסודרה בבית-הדפוס, ובידי ס. אין כסף במה לפדותה מידי המדפיס. את הכסף שנתנו לו תומכיו על הוצאת החוברת הראשונה הוציא פ״ס לצרכי-גופו ההכרחיים. עבר חדש-ימים ואין איש אשר יבוא לעזרת העורך להלצו מן המיצר. אולם בינתים היה ליאון אחיו בפריז והרויח שם סך הגון, ובשובו לוינא מצא את

ובמותו נשא עליו פרץ קינה בדרך-שיר. קינתו זאת אשר נקראה בשם „קינים והגה״ מתורגמה בפנים הספר ע״י הד״ר הֶלֶר אשכנזית.

בפראג התודע ס. אל הפרופיסור וייל ולהד״ר הֶלֶר שהיה מורה שפת יון ורומי בהגימנזיום, משורר וסופר מצוין. הד״ר הֶלֶר שהיה איש טוב ומטיב הכיר בס. שאר-רוחו ויקרבהו ויתמוך בידו. שונים ורחוקים היו זה מזה בתכונות נפשותיהם, ובכל זאת אהבו זה את זה כל ימי חייהם. ס. כבד בהֶלֶר את דעתו המיושבה, התגלות לבו ושלמות תכונתו והֶלֶר כבד בס. את מעוף-רוחו, רום חזיונותיו וחלומותיו. הֶלֶר, אשר העתיק בשנות-השבעים את מושבו לוינא ויהיה שם מספרי עמו, היה רֵע-נאמן לס. כל ימי חייו ויעשה אתו חסדים רבים.

בחדשים האחרונים לשבתו בפראג מצא לו ס. שני תלמידים, אשר לקחו לֶקח מפיו בש״ע, ובשעת הדחק עָזר לו הֶלֶר. חייו בפראג לא השביעוהו רצון רב: אז עלתה במחשבתו ללכת לוינא ולשמוע לֶקח בחכמת-הפלוסופיה. מכיריו יעצוהו ללמוד את מלאכת-השחיטה, למען ימצא את לחמו בוינא ולא יהיה תלוי בדעת-אחרים. ס. השתומם בתחלה לשמוע עצה משונה כזו: לאַחֵד את השחיטה עם הפלוסופיה, אך לסוף נוכח כי אין לו ברירה אחרת. הרב האַלער מקרושין, שהיה אז רב בקרלי-גטהאל, אחד מפרושי פראג, נתן לס. „קבלה״ והעיד עליו כי שוחט ובודק מומחה הוא.

* * *

באביב שנת תרכ״ח בא פרץ סמולנסקין בידים ריקות ובחסר כל לוינא אל אחיו ליאון אשר הקדים ללכת שמה על-מנת להשתקע. בימים ההם הדפיס הרב בוינא אליעזר הלוי

את „המליץ", שיצא אז לאור באודיסה, ולשיחתו לעתי כפיותי. מדברים שמע לעצת ס. ויחליט להוציא ארבע חוברות כפיותיות בעין הוספה ל„המליץ". ס. נתן לו מאמר גדול בשם „בקרת תהוה", והוא בקרת על הספר „אלישע בן אבויה" ללטריס. המאמר הזה אשר יצא לאור בשנת תרכ"ז עשה רושם חזק על קהל הקוראים העברים, אשר לא הבינו, בימים ההם, לשמוע בקרת קשה וקשה כזו על סופר ומשורר נודע בישראל, כאשר נחשב בעת ההיא לטריס.

כמעט בעת אחת עם המאמר „בקרת תהוה" הדפיס את ספורו „הגמול" והוא חציו העתקה מספורו של הירשבערג-פריינקל וחציו מעשה ידי סמולנסקין בעצמו. הנסיון הזה היה חלוש עד מאד, המבקר שבס. היה אז יותר גדול מהמספר שבו. יותר משני הקונטרסים האלה לא הדפיס ס. מאומה באודיסה, אף כי כתב לפי עדותו, בעיר הזאת את הספר „שמחת-חנף" ויותר ממחצית החלק הראשון של „התועה בדרכי-החיים".

בסוף הקיץ תרכ"ז עזב ס. את אודיסה ויפרד מעל מכיריו ומעל הים השחור, אשר אהב לטייל בחפו, בלב מלא געגועים עזים, וילך עם אחיו ל"ס לעיר-המרחץ נפליין.

* * *

פרץ סמולנסקין ישב עם אחיו החולה בנפליין שבועות אחדים, וילך משם לארץ אשכנז ויעבור בה ערים אחדות, אך לא התעכב יותר מימים אחדים אף באחת מהן. היהדות האשכנזית מטיפה ורועה עשו עליו רושם רע עד מאד. מארץ אשכנז הלך פרץ לפראג, וביום בואו שמה הלך לראות את פני הגאון שי"ר, וימצאהו על ערש-דוי מתאבק עם מר-המות. כעבור ימים אחדים לשבת פ"ס בפראג גוע וימת הגאון שי"ר ביום ג' דחוה"מ סכות שנת תרכ"ה,

מעבודת-ההוראה היה מנסה את כחו לכתוב את רעיוני
לבבו בשפת-עבר. הוא לא כתב את הגיון בעד אחרים,
בעד הדפוס, כי אם צרך-רוחני היה לו להביע את הרעיונות
הנולדים במחו. בעבור ארבע שנים לשבתו באודיסה ידע
מלבד השפה הצרפתית גם את השפה האשכנזית ויקרא בה
בספרי שילר, גיטה ולעסינג וידע לכתוב עברית „בשפת-ישעיה".
אהבתו של פ"ס לספרים היתה גדולה מאד ויאבה לקנות
אותם, אבל הוא לא הרבה להגות בספריו אשר קנה. הוא
בקר תמיד אנשים חיים על פני האותיות המתות, ויהי אוש-
רעים להתרועע ויאהב את השיחה ואת הבלה עם ידידיו וגם
עם זרים עד מאד. ורעיו ומכיריו של ס. באודיסה העידו,
כי ביתו היה תמיד פתוח כלבבו לכל קשה-יום ומר-נפש
ובפרט לאנשים משכילים החפצים להשתלם בתורה ובחכמה
ואזלת ידם מהגיע אל מחוז-חפצם".

בראשית שנת תרכ"ז גמר ס. בלבו להקדיש את חייו
ואת כשרונותיו להספרות העברית, אשר היתה לשחוק בעיני
מיודעיו ואשר לא נתנה לחם להעובדים בה. מכיריו וחבריו,
אשר הכירו בו כשרון ספרותי, דברו על לבו כי יקדיש
כחותיו וכשרונותיו להספרות הרוסית, כי כגנו בנפז י
מצא חן בעיניהם. בין המדברים על לב ס. לבחור בהספרות
הרוסית היה גם המספר יעקב בן אהרן רבינאוויטש, אבל
הוא לא אבה שמוע להם, כאשר לא אבה שמוע למכיריו
אשר דברו על לבו לבוא לבית-ספר-הזמרה ולעבד את קולו
הנעים והחזק. הוא חפץ להיות דוקא סופר עברי, מטרתו
היתה לתת להקוראים העברים משפט-צדק על מבחר החזיונות
אשר בשפות העמים, לבקר בבקרת אמתית את הספרים
העברים ולספר עברית ספורים מחיי העבר, הקרוב והרחוק.
לתכלית זו עורר את אלכסנדר צדרבוים להרחיב ולשכלל

בשנת תרכ״ב בא פרץ סמולנסקין לאודיסה ובידו מכתב-מליצה להרב ר׳ משה דינוב. הרב התורני דינוב, שהיה אחד המשכילים העברים לפי מושגי העת ההיא, הכיר כי ברכה בהליטאי הצעיר-לימים היה ויקחהו למורה גפ״ת לבנו. כחצי שנה ישב ס. בבית הרב ויהגה עם תלמידו בתלמוד ופוסקים, אך הוא לא חפץ להשאר בבית הרב וימציא לו זה האחרון מקום מורה שפת-עבר בבית מ. זמושטשין ושם נתנה לו ארוחתו. בבית זמושטשין החל ס. ללמוד את ראשית הלמודים החיצונים וידע כי כשרון מיוחד ללמוד השפות החיות, ותלמידו פייטאל היה לו לעזר בדבר זה. במשך זמן קצר עשה חיל בלמודיו אלה. והיה אם חפץ ס. לקחת לקח מפי איש יודע איזו שפה חיה וכסף לא היה בידו לשלם למורה כזה, היה מסבב עליו את השפה העבריה ומלמדו אותה. פרץ התודע באודיסה לשפה״ר (Spängler) מלומד אחד ויכר בו כשרונות נעלים, ויער ס. את רוחו ללמוד ולהשתלם במדעים. ושפה״ר שמע בקולו ואחרי אשר הכין את עצמו זמן קצר נכנס לבית-מדרש-המדעים לשמוע לקח בחכמת-ההנדסה ובספרות השפות החיות. אז למד אותו ס. את השפה העברית, והוא, הסטודנט, למדהו חכמת-החשבון והשפה הצרפתית. אולם את חכמת-החשבון לא יכול פרץ לסגל לו בשום אופן. חכמות-ההנדסה והטבע היו זרות לו כל ימי חייו. אחרי אשר למד ס. מעט את השפה הצרפתית ויחל לקרוא את הספרים הכתובים בה נמנה למורה השפה הזאת באחד בתי-הספר הפרטיים.

אחרי אשר גר ס. שנים אחדות בבית זמושטשין בתור מורה-שפת-עבר יצא לרשות-עצמו. הוא מצא את לחמו מהוראת שפת-עבר לשעות בבתי העשירים, וילמד את תלמידיו גם לקרוא תוי-זמרה ולזמר במקהלות. בשעות-הפנאי

סודות מהתם להבא ומהבא להתם. במשך העת הזאת למד לדעת את דרכי החסידים, עלילותיהם וארחותיהם. בשבת סמולנסקין בבית ווילנקין בתור „שליח-מיוחד" לעת-מצוא ועתותיו היו בדו, השתלם בידיעת השפה הרוסית. חזון ההשכלה העברית לא היה נפרץ בימים ההם בוויטבסק, אשר רוב יושביה היו חסידים. בצאת פ"ס מבית ווילנקין היה כבן שמונה-עשרה שנה; ידיו לא היו הפעם ריקות, כי משכורתו בעד שלש השנים שעבד את החסידים בתם-לבב היתה שמורה בכיסו. אז השתדלו מכיריו להשיאו אשה שיש לה כסף-נדוניה, אך פ"ס לא אבה שמוע לדבריהם, כי רוחו נשאהו למרחקים. הוא האמין כי נפשו נוצרה לגדולות ונצורות, ובוויטבסק ראה כי אין שם לפניו כל תכלית ומטרה בחיים. בשום אופן לא רצה להשאר בסתר-המדרגה. מטרה ברורה אמנם לא היתה אז לנגד עיניו אך רוחו שאפה לעלות על, לשוט בארץ ולתור בתבל. מוויטבסק הלך פ"ס לעיר-הפלך מוהליב אשר ע"נ דניפר ויהי שם משורר-עוזר לחזנים. מלבד זאת היה שם גם מגיד ודרשן קבוע בבית-המדרש אשר להברת תנ"ך ושכרו היה רובל אחד לשבוע. אחרי התגוררו שם כשנה שלמה גמר פ"ס אמר ללכת לאודיסה— העיר אשר היתה אז משאת-נפש כל המשכילים העברים בימים ההם. הוא עזב את מוהליב והחזניה ומשורריה וילך למסעיו ע"נ הדניפר. בדרכו בפלך יקטרינוסלב וידרוש מעל הבמה בבתי-המדרש של הקולוניות העבריות. פ"ס הצטין בצחות-לשון וידע להמתיק ולהסביר כל ענין ופסוק באופנים ובמשלים שונים. בכל הערים אשר עבר ס. ממוהליב עד אודיסה, התפרנס ממלאכת-המגידות. הוא אסף בדרכו מעט כסף ובבואו לאודיסה לא היו ידיו ריקות.

* * *

החסיד הזה נתן על ידו מכתב-מליצה להצדיק רבי מענדל בליובַּוין, ופרץ נפרד מעל אחיו אחרי שבתו אתו חמש שנים בשקלוב, וילך ברגליו וילקוטו על שכמו לעיר מושב הצדיק.

ימי שבתו של פרץ בשקלוב השאירו בלבו רושם עמוק. יושבי העיר הזאת היו גם להֹמר ברוב ספוריו.

* * *

בליובַּוין היה פרץ סמוך לשלחנו של הצדיק, וישמע תורתו ויהזור עליה ויקשב לספורי החסידים ע"ד נפלאות הצדיקים, המתים והחיים, והמופתים אשר יעשו בשמים ובארץ. פרץ היה חשוב בחצר הצדיק, כי ידיעתו הרבה בגמרא, כח-זכרונו להשמיע את תורת הצדיק ככל היוצא מפיו, וגם ידיעתו המעטה בשפת-הארץ אשר למד בישיבה שקלוב הרימו את ערכו בעיני החסידים ובעיני הצדיק. שלחני בבית הצדיק היה דָשֵן, אך מזון לרוחו לא מצא. תורת רבי מענדל לא הבין וספורי החסידים היו לו לתועבה. כל החסידים אשר בחצר הצדיק היו בעיניו כשכורים, בּוּרים ומשחתי-המדות. הרושם הרע אשר עשו עליו החסידים בימי נעוריו לא נמחה מלבבו כל ימי חייו. בכלל התנגדה תכונתו הצלולה, הגיונו הבריא ושכלו הבהיר לסודות-הקבלה ומפתריה. כפיי-השכלה לא מצא פרץ בליובַּוין, כי גם זֵכֶר לא היה להם בעיר הזאת. עוד זאת: פרץ לא חפץ להיות מן האוכלים ואינם עושים מאומה, גם קשה היה לו להסתיר מעיני זרים את געל-נפשו להחסידים. לכן עזב את ליובַּוין אחרי שבתו בה חדשים אחדים וילך לעיר וִיטֶבּסק וימצא שם מחסה בבית הסוחר זאב וִילֶנקין, דודו של רבי מענדל. בביתו ישב שליש שנים ויהי איש-הבינים בין בית וִילֶנקין בּוִיטֶבּסק ובין חצר הצדיק בליובַּוין שהיה צפוי אז לדין בגלל המלשינות שמתחו עליו, והוא, פרץ, היה מוליך את המכתבים המלאים

אך אלה האחרונים לא הרפיהו ויוציאו עליו דבה כי מחלל-קדש היא וישניאוהו בעיני בעלי-הבתים, אשר האכילוהו מלחמם. גם ראש-הישיבה, אשר אהב את פרץ מכל תלמידיו בשביל ידיעתו הרחבה בתלמוד ובנושאי-כליו, גם הוא, אשר זכר לו חסדו גם אחרי עזבו את ישיבתו, — גם הוא הסיר סוף-סוף את צלו מעליו, בהודע לו כי תלמידו האהוב קורא בספרי-השכלה ודש בעקבו רבים ממנהגי-ישראל.

פרץ לא עזב את דרכו אשר בחר לו גם אחרי אשר גרשוהו אחדים מנותני-לחמו מביתם, כי אם עוד הוסיף לקרוא בספרי-השכלה ויבקש לו תלמידים למען יבוא על שכרו ולא יצפה ללחם-חסד. והוא גם מצא תלמידים אחדים, אף כי היה אז נער כבן ט"ו שנה, אשר שמעו מפיו לקח בתלמוד ושכרו היה רובלים אחדים לחדש, ובכסף זה ספק את צרכו ומחסוריו בימי השבוע, אשר לא היה שלחן ערוך לפניו בבית אנשי חסדו. ומיום שהחלו לרדוף את פרץ על השכלתו ו„הפקרותו" היה נכון להרף את נפשו עליהן.

ובחורי-הישיבה לא נחו ולא שקטו עדי מצאו את עון פרץ, כי הוא גונב נרות בבית-מדרשו ומוכרם לחנונים; ובאמת לא גנב פרץ את הנרות לעשות בהם „מסחר" כי אם למען יאהר שבת לאורם על קריאת ספרי-מליצה-ושיר. ובהודע הדבר לשונאי פרץ גזרו אמר להלקות אותו ברצועה. אך פרץ, אשר לא רצה לקבל את המלקות, אשר גזרו עליו, באהבה, גמר אמר לעזוב את שקלוב ובתי-מדרשיה. בחפצו היה אז ללכת לוואלאזין ולהכנס לבית-מדרש-הרבנים, אך ידיו היו ריקות וצידה לדרך לא היתה לו. אז יעץ לו הסוחר רבי משה אחי ה„פילוסוף" הזקן ללכת לליובאוויץ, ועצה זו נתקבלה על לב פרץ, כי אחרי אשר רק ה„מתנגדים" רדפוהו בשקלוב, קוה למצוא מנוחה בקרב החסידים. והסוחר

להשכלה לא יכול להרוות בבתים האלה, ויבקש להתודע אל הזקן „איזל רבי הירש'ס". הזקן הזה היה נודע בשקלוב כפלוסוף וחוקר, כאפיקורס וכופר. הזקן, שהיה לפנים סוחר עשיר, ידע שפות רומי ויון וישב בדד כל הימים בביתו ויהגה בתורה וחכמה יומם ולילה. הזקן קרב את הנער הנבון פרין, אשר הפריע בקולו הנעים את דמית-המות בביתו. הוא היה שופך לפני פרין את שיחו והגיגי בחקירה והגיון, וזה האחרון אף כי לא הבין את כל דבריו הנשגבים והעמוקים, בכל זאת הביאו מהפכה ברוחו. ראש-הישיבה היה מכנה את הזקן הזה בשם „אחר", ואחרי זה היה בא כפעם-בפעם אל בית-הישיבה וקורא בלב-רגש ובקול-רועד אל הבחורים ההוגים בתורה: לכו והיו לבעלי-מלאכות: חרשי-מסגר, רצענים, חיטים ונגרים וכדומה, ואל תהיו בטלנים, מבלי-עולם. וראש-הישיבה בשמעו את הדברים האלה היה קורא אליו בחמה שפוכה: הנך מסית ומדיח! ו„המסית" הזה, שלא היה מבקר בבית כל איש, היה הולך שלש פעמים ביום לבית-הכנסת להתפלל בצבור, והיה נבדל משאר המתפללים רק בזה, כי לא היה עומד ומשתהה זמן רב על מקומו בתפלת שמונה-עשרה. רבי איזל „הפלוסוף מעצמו" הזה, אשר התעמק בספרי קנט ויתר ספרי פילוסופי אשכנז, פעל פעולה נמרצה על התפתחותו הרוחנית של הנער פרין. וזה האחרון אף כי ידע כי סכנה נשקפה לו מהבקורים האסורים בבית „הזקן", בכל-זאת לא חדל מבוא אליו בכל יום ולשאול מידו ספרי-חקירה שונים.

בחורי-הישיבה לא יכלו נשוא את עז דעתו של הנער פרין, אף כי גם הוא היה אוכל לחם-חסד כמוהם על שלחן זרים, וישטמוהו וישנאוהו, וזאת שגרמה לו כי יתרחק מן הישיבה אל אחד בתי-המדרש, אשר שם לא ילמדו הבחורים הפרושים, למען יוכל ללמוד ולקרוא בספרים כאות-נפשו.

להברתם, אולם פרץ בזה להם בלבו ולא שעה אל תלונותיהם. בהשתדלות ראש-הישיבה אכל פרץ ארוחתו בבית עשירים, בית איש יומו, וביום השבת היה אוכל על שלחנו של רב העיר, רבי זלמן בן הגאון רבי גרשון. ר׳ זלמן זה היה אחד הרבנים המצוינים, איש נעלה ומקיל גדול. השפעתו על הנער היתה עזה ולא נמחה ימים רבים. כאשר יצאה גזרת הממשלה ללמד את בני-הישיבה את שפת-הארץ, היה פרץ התלמיד הראשון אשר שמע בחפץ-לב לקח בשפה הרוסית מפי המורה שהפקידה הממשלה על הישיבה. המורה לשפת רוסיא קרבהו ויציגהו למופת ליתר התלמידים, אשר למדו רוסית רק למראית-עין. פרץ לא היה מעולם מתמיד בלמודיו, לא בשנות ילדותו ולא בשנות עמידתו. כן גם בהיותו תלמיד בישיבת שקלוב לא שקד על למודיו, כאשר עשו רבים מהתלמידים, אך בכל-זאת הצטין מאד בתלמוד ומפרשיו, וחבריו קנאו בו. הוא היה אוהב להביא את ראש הישיבה במבוכה על-ידי השאלות בסוגיות התלמוד.

בשקלוב למד פרץ, בהיותו כבן י״ד שנה, בפעם הראשונה את מלאכת הכתב העברי. אחיו ליב היה מורהו בדבר זה, אך פרץ היה משתמט ממלאכה זאת, שלא היה בה כל שכל וחכמה, רק עבודה פשוטה. י״ל סמולנסקין היה בימים ההם אחד ה„משכילים״ הראשונים, את השכלתו שאב מהספר „שירי-תפארת״ לרנה״ו ומספרי מ. א. גינזבורג, והוא רמז גם את לב אחיו הצעיר פרץ לקרוא בסתר ספרים חדשים, ובהיות זה האחרון כבן י״ד או ט״ו שנה החל לקרוא בסתר שירי שפת-עבר גם ספרי-מחקר.

ובהיות פרץ איש „אשר יחבר אל החיים״, בעל תכונה-עליזה ומטיב לדבר ולהתל, הרים ושנון מצא לו מהלכים ב„בתים השובים״ כמו בבית פריבש וברלין. אולם את צמאונו

כעבור שתי שנים ומחצה שב האב אל ביתו ויבא אתו מעט כסף. ובמעט הכסף שהביא אתו החל לסחור בשוק במסחרים קטנים, ובני-הבית לא רעבו עוד ללחם. בהיות פרץ בן ארבע שנים ידע לקרוא עברית וילמדוהו חומש ובהיותו כבן חמש שנים החלו ללמדו גמרא, עוד בילדותו הצטין בכשרונותיו הנעלים ובאמין-לבו, או כמו שיאמרו בני עירו ב„עזותו". בהיות פרץ כבן שש שנים נחלה במחלת אבעבעות ומחלתו זאת נמשכה כחצי שנה. עקבות המחלה הזאת היו ניכרים על פניו כל ימיו. בימי מחלתו שכח את כל אשר למד וידע עד יום נפלו למשכב. כאשר נרפא הילד מחליו החלו ללמדו עוד הפעם מהאלפא-ביתא, ובזמן קצר מאד ראה סימן-ברכה בלמודיו. ולמודיו היו תנ"ך ודקדוק.

בי"ח כסלו תרי"ג מת משה סמולנסקין בהיותו בן נ"ב שנה. האלמנה וילדיה סבלו אחרי מות בעלה ואביהם מחסור ועני. פרץ היה ילד בריא ומלא תנועה ורוח-חיים. גם בתוך העני הנורא לא חדל כל היום מצחוק ותעלולים וידיו ורגליו הקטנות לא נחו ולא שקטו. בחשק גדול היה משבר ומנפץ את כל הבא לידו.

*   *
*

במלאת לפרץ אחת-עשרה שנה עזב את אמו, אשר נפשו היתה קשורה בה, ויקח ילקוט קטן על שכמו ובו: פת-לחם, פוזמקאות שתלצה לו אמו מעל רגליה וגבינה עבושה וילך רגלי ימים אחדים יהודי בדרך ויבוא עיף ויגע לשקלוב, אשר שנה למד בעת ההיא אחיו הבכור, ליב. ראש-הישיבה בחן את פרץ בתלמוד, ואחרי אשר הראה את כחו בהויות דאביי ורבא נתקבל לתלמיד ב„הישיבה הגדולה". הבחורים הגדולים חרקו שן על אשר קבלו קטן זה

אשה עבריה המונית ופשוטה. משלי-העם היו שגורים בפיה, ובשטף דבריה היתה אוהבת להוסיף עליהם גם נופך משלה.

משה סמולנסקין היה יהודי עני, אשר מצא את לחמו בדוחק רב ע״י פרנסות קטנות שונות. אולם אחרי לדת פרץ הגיע עוד יותר מעמדו החמרי. ובמלאת להילד שנה אחת העתיקו הוריו את מקום מושבם מהעיר להכפר הקרוב פרוס ויחזיקו שם בית-משקה לאכרים וימצאו בו מחיתם הדלה. והילד פרץ גדל, בלי עין משגחת, בין חביות יין-דגן, וישאף אל קרבו עשן מקטרת האכרים הסנואים, כעבור שתי שנים ומחצה לישיבת הוריו בכפר זה נשרף ביתם וגם מטלטליהם היו למאכולת-אש. המה יצאו מן הכפר בעירום ובחסר-כל, וישובו עם ששת ילדיהם עד הפעם לעיר מולדתם — מונסטירשצינה. ובעוד משה סמולנסקין מבקש לו איזה מקור למחית בני ביתו באה עליו צרה חדשה: כהן-הכפר הקתולי העליל עליו עלילה. אימת יום-הדין נפלה על האמלל ותאלצהו להחיק נדוד לעיר רוסיא-הקטנה, אשר היה שם את נפשו ע״י הוראת ועי״י בטלנות. בימי נדודיו אלה נשארה אשתו, אם-פרץ, עם ששת ילדיה עזובה ובלי משען, בימים המרים האלה מצאה אשת-חיל זו לחם לפי טפה על-ידי כבוס הטיט, ע״י תפירת שקים ולהישות מיני-הרע ובדומה. שכרה ליום היה באופן היותר-טוב מעשרים עד שלשים קו״פ. בצאתה מביתה לבקש עבודה היתה עוזבת את ילדיה בשתי מטות שבורות, צפופים ודחוקים, ברעב ובקר, ולא היה איש או אשה אשר ישגיח על בני-עני אלה, בהיות אבי-פרץ ברוסיא הקטנה תפשו את ילדו הבכור בחוזק-יד וימסרוהו לעבוה״צ. מאורע זה עשה רושם חזק ועמוק בלב פרץ שהיה ילד רגש.

הצדק, המשפט והאמת. אדם היודע ומכיר את ערכו הרב של סופר בעמו, וסופר אשר ידע את ערכו הרב של האדם. היא היה בדורו הסופר היהודי אשר ערב את לבו להגיד גם להגדולים שבגדולים אשר בקרבנו את כל האמת על-פניהם. הוא לא נשא פנים לכל אדם, לכל סופר ולכל חברה לכל מפלגה ולכל נטיה אם נראה לו כי אהבת כל העם דורשת זאת. הוא היה השריד היחיד והמיוחד אשר קרא למלחמה על השכלת בן-מנחם, על השאיפה להתבוללות ולממיעה, על בטול הערך והיש שבקרב עמנו ותחת דגלו התאספו כל אנשי-לב. הוא הלך בראש צבאו באמץ לב ובאמונה רבה, ואתו היה נעים ללחום, לנצח וגם להיות מנוצח; מעולם לא נפל לבו עליו, לא בלחמו את קנאי-האמונה ולא בלחמו את קנאי-ההשכלה.

גיתה אומר: „אם רוצה אתה להבין את המשורר, אז עליך בארצו להתגורר”. ולא רק בארצו כי אם גם בעולמו המיוחד. העולם המיוחד הזה הן-הן התולדות של המשורר. למען יובנו ויערכו כראוי ספרי סמולנסקין, הביוגרפיה הפנימית שלו, דרוש לדעת את תולדותיו ואת אשר עבר עליו. התולדות האלה תהיינה נמסרות פה בקוים כוללים*):

פרץ בן משה סמולנסקין נולד בחמשה-עשר לחדש אדר בשנת תר״ב בעיר מונסטירשצינה אשר בפלך מוהליב ע״נ דניעפר. אבי פרץ היה יהודי פשוט ורק מעט מן המעט היה מבין בכפיים. הוא לא הצטין בכל כשרון מיוחד. בעניני-דת נראתה בו לפעמים קירות כיהודה. אמו של פרץ סמולנסקין, גישה רבקה, היתה יפה וגבהת-קומה,

*) אם ימצא הקורא שנויים ידועים בין תולדות רפ״ס שכתבתי בספרי המיוחד לזה ובין דברי שאני כותב פה, הוא רק מאשר נוסף לי, אחרי צאת ספרי לאור, מקורים חדשים והמר חדש. בכלל בהרתי לי בהקדמתי זאת סגנון אחר בתאור הבונתו התולדתית של רפ״ס.

הגדול של החית-ישראל. במהירות רבה ובהפזון גדול עסק בבנין זה, כאלו ידע ששנותיו קצובות ומדודות ויד-המות הפילהו באמצע-עבודתו. בין החמר הרב אשר צבר בחמש-עשרה שנות עבודתו תמצאו אמנם גם עפר ואבק וטיח-תפל, אך גם אבני-גזית, עמודי-פאר וכרכובי-שיש. בעמדנו עתה לפני הבנין הגדול והעצום הזה, אשר נשאר, בסבת מות האדריכל, בלי גג, בלי תקרה ובלי גֻלת-הכתרת, — בעמדנו עתה לפני הבנין הבלתי-נגמר הזה, הננו רואים אמנם כי יד הבנאי לא שכללה את הפרטים והחלקים, כי לא התאמצה ליַפּות ולפָאֵר את הבניה והגִזרה, כי הבנאי הציב את הדלתות והשערים, הצב את החלונות איך-שיהיה ובכל מקום שיהיה, ככל הבא לידו, — אך עם כל זאת הננו מתפלאים ומשתוממים על הכח הרב והעצום שהיה דרוש להקים את הבנין הזה בחמש-עשרה שנה, שרובי שעותיהן היה הסופר אנוס להקדיש למלחמת-הקיום. סמולנסקין ידע להתל, לשפוך לעגו ולרמוס ברגליו את כל דבר השנוא לו והגבוה בעיניו, אך הוא גם ידע להקדיש, להַעריץ ולרומם את הדברים האהובים עליו. הוא ידע להשפיל, להכניע את האנשים או הדברים שהיו גדולים ומרוממים בעיני הבריות והוא גם ידע להגביה ולתת את הנזר על ראש האנשים היושבים בסתר-המדרגה; הוא ידע לכרוע ברך ולהשתחות לפני מי שהיה ראוי לזה והוא ערב את לבו להשליך מעל הכסא את הנוטלים גדולה לעצמם בלי צדק ומשפט. הוא הביט אל העָבר בסקירה חדה וחושו התולדיי היה בריא, אבל הוא הי גם חי-ההוה ויטה און-קשבת לדפיקות לב עמו ההי, והוא גם הביט לעתיד ודאג לגורל עמו, לארצו ולשפתו גם בהדורות הרחוקים, הוא היה לא רק סופר, כי אם גם אדם, אדם הלוחם בעד היושר,

כל הדברים הנותנים חיים לקיום האומה העברית, וברגש-טבעי בריא התנגד לכל הקירה עשיָה ושטה בדוּקָה אשר סכנה נשקפת מהן אל קיומה של היהדות. הקולטורה המערבית לא בלעה את הסופר, ולא לבד שלא המיתה את עצמיותו המיוחדה, כי אם גם הוסיפה לה כח מיוחד.

סמולנסקין לא היה כסַפר קר, אמן שרק האמנות תכליתו, כי אם כסַפר-אמן לוחם על כל קדוש ויקר לו. ובכל מה שכתב סמולנסקין, בכל ספריו ומאמריו הנני מרגישים את דפיקת לבו, לב-עברי, ואת תנועות נפשו הכבירה, נפש, אשר גם בהמעמדים היותר-קשים והיותר רעים שבחיים לא נתמעטה דמותה ולא הועם אורה המבהיק. הוא שאף תמיד לגדולות ויבז את הקטנות. סמולנסקין הוא אחד מבוראי הספור-העברי מחיי-ההוה, אחד מיוצרי התקופה-הלאומית החדשה בישראל. הוא יצר את הפרוזה העברית החדשה, הפרוזה שלא היתה יבשה וחסרת-צבע. כל דבר ודבר אשר השמיע סמולנסקין בכפיו דגיד זאת בהתפעלות עצומה ובהתלהבות רבה. הוא לא ידע לְדַבר בקרירות-רוח, במרה וקצב. כיום לא יבינו רבים את התפעלותו של סמולנסקין, בהטיפו לדברים שהם מובנים מאליהם ומקיבלים ברבים, אך הדברים המה מובנים ומקובלים כיום, יען כי לראשונה הטיפום בקנאה יתרה ובהתפעלות עזה.

סמולנסקין היה בעל תכונה עשירה, מאוחדה ומרכזה, הוא אִחֵד בקרבו את ההורס ואת הבונה. ביד אחת הרס ולא הסל את כל הדברים שאינם ראוים להתקיים, את כל הדברים שהמה כאבן-נגף לקיומו של ישראל. בלי מורא, בכל כלי-מפץ ונשק וברוח עשוי לבלי-חת התנפל על כל אויבינו מבית. ובידו השניה בנה, אסף אבנים, לבֵנים, סיד ומֶלט, ולפעמים אמנם גם היל וטיט, להקים את הבנין

סמולנסקין יצא מקרב העם וַיָשב לפעול על העם. את השפעתו הכפיותית קבל מהיהדות וַיָשב לפעול עליה. הוא לא היה חוקר מקורי, אך הוא נפח רוח-חיים, הוא נתן צורה ודמות להקירותיהם של אחרים במקצוע היהדות. הדעות היבשות, ההקירות הצנומות, האמִתיות המוחלטות אינן מְשַנות את צורת החיים אם הן רק נחלת יחידים, אם לא יצאו מרשותם של החוקרים אל רשות הרבים, אם לא החלו לפעול ישר על הרגשות של בני-האדם, אם לא הורדו, ע"י ההסברה, ל„עולם השפל". סמולנסקין נתן להרעיונות הזרים צבע, ויקרום עור ובשר על שלדי-המחשבה. הטלגרף כשהיה מתחִלה רק תחבולה לחַבר את חדר-עבודתו של הַממציא עם מגדל-הצופים הסמוך לו, — אז היה רק כלי-שעשועים, רק מכונת-צעצועים ולא יותר, אז לא השפיע על מהלך-החיים, אז לא שִנה את היחוסים שבין בני-האדם. כן גם הוא גורל המחשבות והדעות, תהיינה גם היותר מקוריות והיותר נעלות. כל-זמן שמשכנן רק בראשי יחידים, כל-זמן שלא התפשטו בשוק-החיים לא תֵראה פעולתן בחברת-האדם. הדעה היבשה, אם לא נכנסה בבשרו ודמו של האדם או של העם, רק למשא היא עליו ועל חייו לא תפעול כל פעולה. את חוג-דעותיו לא ירחיב על-ידה ואת ערכי חייו לא ישַנה. את המחשבות והדעות של החוקרים-העברים היבשים, אשר היו רק כקֶרֶן-קַיָּם, כלומר קרן שאינה מביאה פירות, באוצרות-הרוח של עמנו, — את המחשבות והדעות האלה הזיז סמולנסקין ויעשן לקנין הקהל הגדול. סמולנסקין לא היה אמנם פילוסוף, אך אם דפילוסופיה היותר-טובה ועמוקה היא זאת שמלמדת אותנו לחיות ולהתקיים, אז נוכל לאמר עליו כי הוא היה הפילוסוף-הלאומי היותר-גדול בתקופתנו האחרונה. בכל עֹז ובכל כֹחם שפתו נלחם על קדושתם של

נעים לבדה את דעתנו יפעם יבוא כמורה-דרך, כאחד החלוצים המושך אותנו אחריו בקסם שפתיו ; פעם יתאר לפנינו את כל מראה-עיניו ומשמע-אזניו ופעם יספר לנו את הזיוני לבבו, חלומותיו ודמיונותיו. אבל בכל אופן ובכל צורה אשר יתגלה לפנינו אחד הוא בדַברו את האמת בלי משא-פנים, בהתרוממו מעל כל המפלגות שבעמנו ובבַנוו את דבריו להרמת רוח כל העם. אמונתו בתחיתנו, אהבתו העזה והטהורה לעמנו, להנעלה והנשגב שבקרבנו ושבתורתנו מדַברות מתוך כל ספריו. ספרי סמולנסקין המה החלק היותר-יקר, החלק היותר-מקורי בספרותנו החדשה. ובקראנו בהם הננו מתעשרים ברוח, הננו מוצאים נחמה גם בעָניֵנו, הננו לומדים את העבר, הננו מרגישים את ההוה והננו חשים את נשמת העתיד. בקראנו בספרי סמולנסקין הננו לומדים לא רק קִנָות, כי אם גם ללחום מלחמת-החיים, הננו לומדים להבדיל בין אמת לשקר בכל צורותיו, בין אהבת-עם מזויפת ובין אהבה נאמנה. בלמדנו להכיר את צורתו הכפ־יתית והמוסרית של סמולנסקין, הננו לומדים להכיר טפוס מצוין במינו, סופר-עברי מקורי, אחד מנביאי-הזמן, אחד האנשים, מה שהאנגלים קוראים בשם: „Selt man" או נאמר עברית: איש „המולך מעצמו", כלומר „איש צמח"*), איש אשר יצמח מקרבו ומתוכו. אחרי קראנו את כל ספרי סמולנסקין, רק אז נכיר את יוצרם, אשר יצר את ילדי רוחו באהבה רבה, בתשוקה עזה ובכח ההכרה הפנימי. בקראנו בספריו הננו מכירים את היצירה הרוחנית הבאה לאור-עולם בלי אנחות כבדות, בלי חבלי-לדה קשים, כי אם בענג ושעשועים.

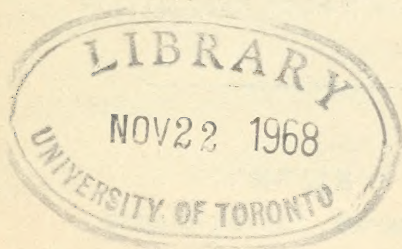
*) כן יכנה יל"ג את סמולנסקין בשירו: „לנשמת עושה השחר".

פרץ בן משה סמאלענסקין ותולדותיו.

המו"ל מלא את ידי לכתוב הקדמה לכל ספרי פרץ סמולנסקין... „כל ספרי פרץ סמולנסקין", אין אני יכול להוציא הדברים מפי, מבלי אשר יעוררו בלבי רעיוני-תוגה. „כל ספרי סמולנסקין..." אבל הוא לא כתב את כל ספריו, הוא אך החל לכתוב; זה היה אך נסיון כחותיו; ספריו היו אך נטפים אחדים ממעינו הפנימי הנובע ומתגבר. ולא רק כי לא כתב את כל ספריו, כי לא הוציא את כל רוחו, כי לא הגיד ולא סִפר לעמו את כל אשר היה לו להגיד ולסַפר, כי אם גם אותם הספרים אשר כתב ואותם הדברים אשר הגיד המה פחותים מכחותיו הרוחניים. עבודתו המרובה של הסופר ותנאי-הקיום הקשים שבהם היה נתון שתו קציר להיין, בטרם אשר כתב את ספרו הגדול, ספרו של סמולנסקין האמתי... אולם גם הספרים אשר הספיק לכתוב בחמש-עשרה שנות עבודתו המה אוצר יקר בספרותנו. סופר-הדורות הבא אחרינו ימצא בהם עושר רב של טפוסים, יצירים, מחשבות, דעות, תקות, ודמיונות של דור סמולנסקין. היא לא רק אצרם ושמרם כחנוטים בעד הדורות הבאים, כי אם גם נפח בהם רוח-חיים, נשמת התקופה העבריה אשר חי בה. כל ספרי סמולנסקין המה מערכת תמונות, של גברים ונשים, אוצר השקפות ודעות ע"ד חיי בני ישראל בעבר, בהוה וגם בעתיד. פעם יראה בספריו כנביא, כמטיף ומוכיח, ופעם ידבר כשופט הדורות המותח בקרת קשה על כל המעשים והחזיונות בעולמנו; פעם יבוא אלינו כמספר

PJ
5052
S5Z66

Дозволено цензурою 29 Декабря 1905 г. Вильна.

סמאלענסקי ותולדותיו

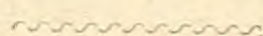
כולל

תולדות ימי חיי אביר סופרי ישראל בדור אחרון

רבי **פרץ בן משה סמאלענסקי** ז"ל

תכונתו הלך נפשו ורוחו, עם תמונתו,

מאת הסופר הנודע ה' **בריינין**.

בהוצאת בית מסחר הספרים

של מרדכי קאצענעלענבאגען בווילנא.

ווארשא

ברפוס „הצפירה", מאריאנסקא 2

תרס"ה

БІОГРАФІЯ СМОЛЕНСКАГО.

Составилъ Брайнинъ.

Изданіе М. Каценеленбогена.

ВАРШАВА,

Въ Типографіи „ГАЦЕФИРА" Марьянская № 2.

1905.

PJ Brainin, Reuben
5052 Smalenski ve-Toldotaiw
S5Z66

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

